

The Investigation of the Impact and Influence of *The Gypsy Tribe* and *The Laugh Seller Gypsy* based on Claudio Guillen's the Aesthetic of Influence Theory*

Jalil Shakeri¹ | Rouhollah Roozbeh² | Hamid Jafari Gharieh Ali³

Abstract

1. Introduction

Comparative literature investigates the influence of literary works of different nations, or examines the relationship between literary works and other fields of art and human knowledge. Analyzing literary works and discovering the relationship between influence and impact, in the light of comparative literature studies and the intertextual relationships of literary texts with each other, enhances the pleasure of reading and criticizing them. *The Laugh Seller Gypsy* by Ali Akbar ee aaa aaaaaa add aa aaraa Sccccsss *The Gypsy Tribe* (1968) inspired by add ennn addrrmmyp'''' cttt eee, add relyigg ooclll reaiimm as ee ll, eetttt t caaggggg add agreeall e aarraiinn ff yy... e'' iiee.

* Article history:

Received 25 April 2022

Received in revised form 16 November 2022

Journal of Iranian Studies, 21(41), 2022

Accepted 21 November 2022

Published online: 31 December 2022

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. (Corresponding Author) Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Iran. E-mail: J.shakeri@vru.ac.ir
2. Assistant Professor, Department of English Language and Literature, Faculty of Foreign Languages, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Iran, E-mail: r.roozbeh@vru.ac.ir
3. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Iran, E-mail: jafari@vru.ac.ir.

The purpose of present study is the discovery of mutual influence of two narrative-fictional texts based on Coomans' theory of influence theory. Both Kermaninejad and Stancu; relying on the basics of social realism, had created a real picture of poverty, ethnic and racial discrimination, displacement and confusion, being otherness and injustice by reflecting the cultural and social aspects of

2. Methodology

Relying on descriptive-analyzing method, the present study attempts to discover the impact and influence of these two novels with the approach of direct adaptation of signs and tries to show a value of influence theory.

3. Discussion

Zaharia Stancu (1902-1974), a famous novelist from Romania, in *The Gypsy Tribe* (1968), relying on the school of socialist realism presents confusion with a touch of love and violence during the world war, while emphasizing the racial discrimination and displacement of them. Ali Akbar Kermaninejad (1959) the contemporary Kermani novelist, following the school of social realism in *The Laugh Seller Gypsy* also displacement and their pure innocent love while focusing on their life, customs and traditions. Following the style of social realism, correspondences in the character and plot, the opening descriptions, the story creations, and the theme and content of both novels have provided various capacities in discussing the mutual impact and influence of these two works.

3-1. Correspondence in character and narration

Among the central characters of *The Gypsy Tribe* and *The Laugh Seller Gypsy*, due to its realistic dimension, from the point of view of the details of the narrative actions, characterization and the type of narration, two or multiple correspondences can be seen, which

indicate the impact and influence of the two novels on each other. The character of Reyhan in *The Laugh Seller Gypsy* and Himpasha in *The Gypsy Tribe*, as the main characters of two stories, are corresponding in every way from the point of view of narrative actions and the type of character processing. The double correspondences of the characters, the type of characterization and the narrative actions of each of the characters in the two novels strengthen the hypothesis of the impact and influence of these two works.

3-2. Correspondence in initial descriptions

In the opening lines and pages of the two novels, a kind of eloquence can be seen. That is, both authors, in a brief form, refer to the overall story of the novel. In the opening lines of *The Gypsy Tribe* an atmosphere of chaos, uproar and commotion of the gypsies is depicted while they prepare for the migration. This chaotic and tense atmosphere is in perfect proportion to the troubled interior and disturbed thoughts of the tribe leader and his confrontation with all kinds of future challenges. In the opening pages of *The Laugh Seller Gypsy*, as in *The Gypsy Tribe*, an image of the chaos and uproar of the caravan and the restlessness of its leader is displayed, which has a brief reference to its challenging adventures and ups and downs in the future events.

3-3. Similarity in the title of the novel

While discussing about the multiple relationships of texts with each other (Transtextuality) Gérard Genette refers to paratexts such as the titles of literary works. In his valuable research, entitled *Thresholds*, about the relationship between texts and the discussion of the impact and influence of literary works on each other, he notes that the titles of literary texts, as the beginning of entry into them, are the first sign to enter the discussion of impact and influence. Therefore, the deliberate choice of the sign of *gypsy* in the title of two novels, by two authors, is in fact the first threshold for the audience to enter the discussion of the aesthetics of influence.

3-4. Correspondence in theme and content

Considering the realistic dimension of the two works, it can be said that their content is a reflection of the political, social, cultural, ethnic

and tribal issues dominating the society of gypsies in Romania and Iran. Influenced by the social, political and cultural atmosphere of their community, Stancu and Kermaninejad both present a more or less identical picture of the state of the gypsies of their community. In fact, the theme and content of the two novels are based on issues such as otherness, ethnic and racial discrimination, humiliation, poverty, inferiority and confusion of the gypsies.

3-5. Reflecting the effects of socialist realism in two novels

Considering the socialist realism style of both authors in their works, dealing with the lower class, depicting the humiliating life and racial discrimination of the gypsies have been emphasized a lot in the narrative center of both novels. In the discussion of superior and inferior, factors such as power, race, language, and gender affect the determination of superior or inferior position. In both novels, the perception that gypsies are inferior from the eyes of non-gypsy communities stems from this attitude.

4. Conclusion

Examining the impact and influence of *The Gypsy Tribe* and *The Laugh Seller Gypsy* from the perspective of Claudio Guillin's aesthetic of influence theory show that both Stancu and Kermaninejad influenced by social realism style had depicted a real picture of poverty, ethnic and racial discrimination, displacement, confusion and social and political aspects. The main and dominant discourse in the narrative center of both novels is the otherness discourse of gypsies and their ethnic discrimination. Also, correspondences in character and characterization, plot and narration, story creations, similarity in introduction and opening descriptions, correspondences in the vivid background of displacement and racial discrimination, the description of the poverty and inferiority of the gypsies, are among the most important signs of the mutual influence of the two novels. Despite these common signs

بررسی تأثیر و تأثر رمان کولی‌ها و لولی خنده‌فروش بر اساس نظریه زیبایی‌شناسی تأثیر کلادیو گیین*

(علمی - پژوهشی)

جلیل شاکری (نویسنده مسئول)^۱

روح الله روزبه^۲

حمید جعفری قریه‌علی^۳

چکیده

واکاوی آثار ادبی ملل مختلف و کشف رابطه تأثیر و تأثر، در پرتو مطالعات تطبیقی ادبیات، لذت حاصل از خوانش و نقد آن آثار را مضاعف می‌کند. رمان لولی خنده‌فروش، نوشته علی اکبر کرمانی نژاد و رمان کولی‌ها (۱۹۶۸) نوشته زاهاریا استانکو (Zaharia Stancu)، ضمن الهام و سرچشمه گرفتن از زندگی و فرهنگ کولی‌ها، با انکا به سبک واقع‌گرایی اجتماعی، روایتی جذاب و دل‌نشین از زندگی آن‌ها را نشان می‌دهد. هدف پژوهش حاضر، کشف تأثیر و تأثر دو متن روایی-داستانی، بر بنیاد نظریه «زیبایی‌شناسی تأثیر» (The Aesthetic of Influence) کلادیو گیین (Claudio Guillen) است. روش پژوهش حاضر، اسنادی-کتابخانه‌ای با رویکرد تطبیق نشانه‌های تأثیر است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که استانکو و کرمانی نژاد، با تکیه بر مبانی رئالیسم اجتماعی، در بازتاب جلوه‌های فرهنگی و اجتماعی زندگی کولی‌ها، تصویری واقعی از

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۲/۰۵ تاریخ ویرایش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۰۸/۲۵ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۰۸/۳۰

DOI: 10.22103/JIS.2021.16644.2086

مجله مطالعات ایرانی، سال ۲۱، شماره ۴۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۱، صص ۳۱۷-۳۴۸

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی

حق مؤلف © نویسندگان

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ولی عصر (عج)، رفسنجان، ایران. J.shakeri@vru.ac.ir

۲. استادیار گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشکده زبان‌های خارجی، دانشگاه ولی عصر (عج)، رفسنجان، ایران. r.roozbeh@vru.ac.ir

۳. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ولی عصر (عج)، رفسنجان، ایران. jafari@vru.ac.ir

فقر و فرودستی، تبعیض قومیتی و نژادی، آوارگی و سرگشتگی، دیگربودگی و بی‌عدالتی حاکم بر زندگی آنان را ترسیم کرده‌اند. گزینش مناظر شخصیت‌های داستانی، تناظر در پیرنگ روایت، درونمایهٔ مناظر تحقیرشدگی و تبعیض قومیتی، مقدمه‌چینی و توصیف‌های آغازین همسان، فضاسازی‌های مناظر داستانی و همانندی عنوان رمان‌ها، فرضیهٔ تأثیر و تأثر دو اثر را تقویت می‌کند. از وجوه خلاقیت کرمانی‌نژاد در روایت‌پردازی، می‌توان به بن‌مایهٔ پُرننگ رمانتیک داستان، فضاسازی‌های بومی و ملموس، بهره‌گیری از سبک جریان سیال ذهن در بخش‌هایی از رمان، تعدد راوی، ساختار دو بخشی رمان و بهره‌گیری از شیوهٔ گذشته‌نگر درونی، اشاره کرد.

واژه‌های کلیدی: زیبایی‌شناسی تأثیر، تناظر شخصیت و پیرنگ، لولی خنده‌فروش، کولی‌ها، کلادیو گیین

۱. مقدمه

ادبیات تطبیقی (Comparative Literature)، به بررسی تأثیر و تأثر آثار ادبی ملل مختلف، یا به بررسی رابطهٔ آثار ادبی با سایر حوزه‌های هنر و دانش بشری می‌پردازد. از بین مکاتب مختلف ادبیات تطبیقی، دو مکتب فرانسوی و امریکایی از شهرت و نفوذ بیشتری برخوردارند. مکتب فرانسوی، با رویکرد تاریخ ادبیاتی، ادبیات تطبیقی را بررسی روابط ادبی بین فرهنگ‌های مختلف می‌داند که زبان، تنها عنصر متمایز آن است. این مکتب، ضمن نگرش اثبات‌گرایی تاریخی، به مسائلی از قبیل شهرت و نفوذ یا تأثیر و تأثر آثار ادبی می‌پردازد. نظریه‌پردازان این مکتب بر این نکتهٔ مهم تأکید می‌ورزند که دو ادبیات مورد مطالعهٔ تطبیقی، باید با هم برخورد تاریخی داشته باشند یا میان عناصر آن رابطه‌ای واقعی و علمی کشف شود. (حدیدی، ۱۳۷۳: ۹-۱؛ انوشیروانی، ۱۳۸۹: ۱۳-۱۲)

مکتب امریکایی نیز، علاوه بر مطالعهٔ ارتباطات ادبی بین فرهنگ‌های مختلف، ادبیات تطبیقی را مطالعهٔ رابطهٔ ادبیات با سایر رشته‌های علوم انسانی چون فلسفه، تاریخ، روان‌شناسی، علوم اجتماعی، ادیان و هنرهایی چون نقاشی، پیکرتراشی، معماری، سینما و موسیقی می‌داند. این تعریف را هنری رماک، در پژوهش خود با عنوان «ادبیات تطبیقی:

تعاریف و کارکردها» ارائه داد و از سوی پیروان آن مقبولیت یافت. (Remak, 1961: 8) رنه ولک، منتقد برجسته مکتب امریکایی، با انتقاد از مکتب فرانسوی، معتقد بود ادبیات تطبیقی فارغ از مسائل زبانی، نژادی و سیاسی به بررسی ادبیات می‌پردازد؛ او بر این باور بود که ادبیات تطبیقی نباید در رابطه تاریخی یا شهرت و آوازه محصور بماند. (Wellek, 1965: 336) در حقیقت، «رنه ولک، ادبیات را پدیده‌ای جهانی و میراث مشترک بشری می‌داند.» (انوشیروانی، ۱۳۹۸: ۸۵). آلفرد آلدریج (Alfred Aldridge)، دیگر تطبیق‌گر آمریکایی نیز، بر این باور بود که ادبیات تطبیقی، راهی است برای فراتر نگرستن و برون شدن از موانعی به نام مرزهای ملی؛ به عقیده او ادبیات تطبیقی، مطالعه پدیده‌های ادبی در میان دو یا چند ادبیات مختلف و یا مطالعه ارتباط یک پدیده ادبی با علوم مختلف است. (Aldridge, 1969: 23)

بنابراین، می‌توان گفت در پرتو مطالعات ادبیات تطبیقی و روابط بینامتنی متون ادبی با یکدیگر یا سایر حوزه‌های هنری، افق‌های جدیدی گشوده می‌شود. از این منظر، در بین آثار ادبی جهان، همواره آثاری یافت می‌شوند که پدیدآورنده آن‌ها به یک موضوع یا پدیده خاص، نگرشی همسو داشته‌اند. در این بین، زندگی و فرهنگ کولی‌ها، سرچشمه الهام و منشأ آفرینش آثار بسیاری در ادبیات داستانی ایران و جهان بوده‌است. در ادبیات داستانی جهان، نویسندگانی چون گابریل گارسیا مارکز (Gabriel José García Márquez)، ویکتور هوگو (Victor Marie Hugo) و زاهاریا استانکو؛ و در ادبیات داستانی ایران، نویسندگانی چون منیر و روانی پور، ابراهیم یونسی، ناصر همرنگ، مزگان مظفری و علی اکبر کرمانی نژاد، زندگی و فرهنگ کولی‌ها را منشأ آفرینش داستان‌های خود قرار داده‌اند و هر یک از زاویه‌ای خاص، گوشه‌ای از فرهنگ آن‌ها را روایت کرده‌اند.

۱-۱. بیان مسئله پژوهش

مسئله اصلی پژوهش حاضر، کشف تأثیر و تأثر دو رمان کولی‌ها و لولی خنده‌فروش در پرتو نظریه زیبایی‌شناسی تأثیر است. رویکرد ارزش‌گرایانه نظریه زیبایی‌شناسی تأثیر، ضمن

تیین وجوه مشترک دو اثر، نشان از ارزش‌های بالقوه رمان لولی خنده‌فروش دارد. از این رو، جستار پیش رو، در پی پاسخ‌گویی به چند پرسش اساسی است: تأثیر و تأثر دو رمان مورد پژوهش، در کدام مؤلفه‌ها، نمود آشکارتری دارد؟ تحلیل دو رمان بر بنیاد نظریه گیین، چگونه منجر به کشف وجوه زیبایی‌شناسانه رمان لولی خنده‌فروش شده‌است؟ کیفیت بازنمود تناظر در شخصیت، پیرنگ و درونمایه این دو رمان، چگونه است؟

۱-۲. پیشینه پژوهش

پیرامون آداب و رسوم، زبان، خاستگاه و فرهنگ کولی‌ها، آثار متنوع و متعددی نوشته شده است که می‌توان در دو گروه طبقه‌بندی و ارزیابی کرد. گروه اول: رمان‌هایی که با محوریت فرهنگ کولی‌ها، گزارشی روایی توأم با تخیل داستانی از آن ارائه می‌دهند؛ از جمله: رمان کولی کنار آتش (۱۳۷۸) نوشته منیرو روانی پور، کج کلاه و کولی (۱۳۷۹) نوشته ابراهیم یونسی، شب کولی مست (۱۳۸۳) نوشته ناصر هم‌رنگ، کولی (۱۳۸۸) نوشته مژگان مظفری، لولی خنده‌فروش (۱۳۹۷) اثر علی اکبر کرمانی‌نژاد و مجموعه شعر کولی، نامه، عشق (۱۳۷۳) سروده سیمین بهبهانی؛ و در ادبیات داستانی جهان: رمان صد سال تنهایی (۱۹۶۷) نوشته گابریل گارسیا مارکز، رمان گوژ پشت نتردام (۱۸۳۱) نوشته ویکتور هوگو، رمان پابره‌نه‌ها (۱۹۴۸) و کولی‌ها (۱۹۶۸) نوشته زاهاریا استانکو، و شعر روایی «کولی‌ها» (۱۸۲۴) سروده الکساندر پوشکین.

گروه دوم: پژوهش‌هایی که به طور علمی و مستند در این حوزه نوشته شده‌اند. از جمله: افشار سیستانی (۱۳۷۷)، در پژوهش ارزنده خود با عنوان کولی‌ها، پیرامون زندگی کولیان ایران و جهان، خاستگاه و آداب و رسوم آن‌ها، گزارشی جامع ارائه می‌دهد. ذکاء (۱۳۳۷)، در پژوهش خود با عنوان کولی و زندگی او که به نظر قدیمی‌ترین پژوهش در باره کولی‌هاست، بحث‌های مفصلی در باب آداب و رسوم، خاستگاه و زبان کولی‌ها مطرح می‌کند. زرین کوب (۱۳۸۴)، در مقاله «لولیان» در نه شرقی نه غربی انسانی، در باره

خاستگاه لولی‌های ایران، نقش و جایگاه آن‌ها در پهنه ادب فارسی، تصویری کم و بیش رمانتیک ارائه می‌دهد. صادقی (۱۳۶۸) در «لولی و مغ»، با استناد به شواهد علمی و زبان‌شناسی، به رد دیدگاه یکی از محققان، در باره ارتباط لولی و مغ می‌پردازد. خطیبی (۱۳۹۷) در پژوهش خود، ابتدا بحثی واژه‌شناختی در باب واژه کولی و نام‌گذاری آن‌ها در کشورهای مختلف مطرح می‌کند و سپس به سیر تحول آن در متون منظوم و منثور فارسی می‌پردازد. آقاپور (۱۴۰۰) در پژوهش خود، با نگرشی آسیب‌شناختی به رواج انواع خشونت در بین لولی‌ها، تحلیل دقیقی از رمان لولی خنده‌فروش، ارائه می‌دهد که از زاویه‌ای دیگر به واکاوی رمان پرداخته‌است. چنان که ملاحظه می‌شود، در هیچ یک از پژوهش‌های انجام شده، به تأثیرپذیری رمان لولی خنده‌فروش از کولی‌ها اشاره نشده است.

۱-۳. روش پژوهش و مبانی نظری

محققان حوزه ادبیات تطبیقی، طی سالیان متمادی، از زوایای گوناگونی به رابطه آثار ادبی با یکدیگر، یا رابطه آثار ادبی با سایر حوزه‌های هنر و دانش بشری، به بحث و تبادل نظر پرداخته‌اند. در این بین، کلادیو گیین (۲۰۰۷-۱۹۲۴)، استاد ادبیات تطبیقی و پژوهشگر اسپانیایی پیرو مکتب فرانسوی، در پرتو نظریه «زیبایی‌شناسی تأثیر» با اتکا بر سوییژه ارزش‌گرایانه متن متأخر، خوانشی جدید مبتنی بر کشف جنبه‌های زیبایی متن متأثر، ارائه می‌دهد. گیین در پژوهش ارزنده خود با عنوان «زیبایی‌شناسی تأثیر»، معتقد است بحث نظری ادبیات تطبیقی، باید انبوهی از احتمالات را در بر بگیرد. به زعم وی ادبیات تطبیقی، «حوزه‌ای تقریباً نامتناهی» است. از این رو، او معتقد است ادبیات تطبیقی مستلزم استفاده نه از یک روش، بلکه از روش‌های متعدد است؛ زیرا طیف عظیمی از پدیده‌هایی که پوشش می‌دهد به بیش از یک الگوی نظری ارائه می‌شوند. (Guillen, 1971: 17).

گیین سپس به طرح نظریه زیبایی‌شناسی تأثیر می‌پردازد و نشان می‌دهد این نظریه متضمن شهودی خواه آگاهانه یا غیر آگاهانه، از ماهیت کنش خلاق در هنر است. به زعم وی اگر به دوره‌های پیشین در تاریخ ادبیات تطبیقی نگاهی بیندازیم، ناگزیر باید از خود

پیرسیم مفروضات زیبایی‌شناختی پیشینان ما چه بوده است. (Ibid:18). او بنیاد نظریه «زیبایی‌شناسی تأثیر» را بر تطبیق نشانه‌ها پی‌ریزی می‌کند. طبق نظریه گین، تأثیر ادبی باعث به وجود آمدن آثار ادبی می‌شود و ادبیات، ادبیات می‌آفریند. آنچه گین به عنوان تأثیر در نظر می‌گیرد یا وام‌گیری آگاهانه از نویسنده دیگر است؛ یا انعکاسی است از نویسنده متقدم که نویسنده متأخر، خود از آن ناآگاه است. وی معتقد است که «کشف تأثیر، قدر و ارزش یک اثر را تعدیل نمی‌کند؛ بلکه مطالعه تأثیر، تلاش می‌کند جنبه‌های ارزشی یک اثر را کشف کند.» (Guillen, 1971: 19) در واقع، گین درباره تأثیر و تأثر متون ادبی، نگرشی ارزشی به متون متأخر یا متأثر دارد. وی اذعان می‌کند که خواننده، با کشف تأثیرپذیری اثر متأخر از اثر متقدم، به نوعی از اقناع زیبایی‌شناسی تأثیر می‌رسد. او در پژوهش خود با عنوان *چالش ادبیات تطبیقی*، بر این موضوع تأکید می‌ورزد که انگاره یا فرضیه تقلید فاقد ارزش در متون متأثر، نیاز به بازنگری مجدد دارد و این وظیفه پژوهشگر تطبیق‌گر است. (Guillen, 1993: 34). با توجه به دیدگاه‌های گین در این دو اثر، می‌توان این گونه استنباط نمود که او با توجه به گرایش‌های جدید قرن بیستم در فرانسه، ضمن پایبندی به رویکرد تاریخی فرانسوی، خواهان تلفیق دو رویکرد تاریخی و نقدی است. بر این اساس، پژوهش پیش‌رو، کشف تأثیر و تأثر دو متن روایی-داستانی را با رویکرد نقد و تطبیق مستقیم نشانه‌ها مدنظر دارد و در پی آن است تا نگاه ارزش‌گرایانه به متون متأثر را از منظر نظریه زیبایی‌شناسی تأثیر نشان دهد.

۲. بحث و بررسی

زاهاریا استانکو (۱۹۰۲-۱۹۷۴)، رمان‌نویس مشهور اهل رومانی، در محافل ادبی ایران بیشتر به دلیل تألیف رمان *پارهنه‌ها* (۱۹۴۸) با ترجمه احمد شاملو، شناخته شده است. او در رمان *کولی‌ها* (۱۹۶۸) با اتکا به مکتب رئالیسم سوسیالیستی، ضمن تأکید بر تبعیض نژادی و آوارگی کولیان اروپا، روایتی جذاب و دلنشین از زندگی و سرگذشتگی آنان را با رنگ‌مایه‌ای از عشق و خشونت در خلال جنگ جهانی ارائه می‌دهد. سبک رئالیسم

سوسیالیستی او در این رمان، تصویری روشن از وضعیت کولیان اروپا را نشان می‌دهد. علی اکبر کرمانی‌نژاد (۱۳۳۸) رمان‌نویس معاصر کرمانی نیز، با پیروی از سبک واقع‌گرایی اجتماعی، در رمان *لولی خنده‌فروش*، در روایتی همسان، ضمن پرداختن به زندگی و آداب و رسوم لولی‌های ایران، داستانی بسیار جذاب و دلنشین از غربت و آوارگی و عشق‌های پاک و بی‌آلایش آنان را روایت کرده‌است. پیروی از سبک واقع‌گرایی اجتماعی از سوی هر دو نویسنده، به عنوان شاخصه متمایز، در شالوده و بنیان دو اثر، ضمن تصویری گویا از وضعیت کولیان اروپا و ایران، ظرفیت‌های گوناگونی را در بحث تأثیر و تأثر این دو اثر فراهم نموده‌است.

۲-۱. خلاصه روایت دو رمان

رمان کولی‌ها، روایتی از تبعیض نژادی، فقر و فرودستی و آوارگی کولیان ساکن کشور رومانی در میانه جنگ جهانی است. شرایط خاص جنگ، آنان را ملزم به مهاجرت به سرزمین ناشناسی کرده‌است که عاقبت و خیمی برای بسیاری از افراد قافله رقم می‌خورد. رویدادهای میانه روایت با رنگ‌مایه‌ای از ماجراهای عاشقانه سه شخصیت داستان، مرارت‌های کوچ‌نشینی و تحقیر کولی‌ها از سوی غیرکولی‌ها، زمینه چالش و نزاع افراد قافله با یکدیگر و رئیس آن را فراهم می‌کند. دشواری‌های مسیر کوچ، الزام به اقامت در منطقه‌ای دور افتاده در زمستان سرد و در نهایت عزل رئیس و مرگ بسیاری از افراد قافله، با زمینه‌ای رمانتیک از عشق و خشونت، پیرنگ رمان را شکل می‌دهد. رمان *لولی خنده‌فروش* نیز، روایتی جذاب و تحسُرانگیز از تبعیض نژادی، فقر و فرودستی، سرگشتگی و عشق پاک و بی‌آلایش لولی‌های منطقه کرمان است. توصیف زندگی کوچ‌نشینی و مرارت‌های آن با آمیزه‌ای از عشق رمانتیک سیلان، دختر لولی به مولای تاجیک، تقابل با هنجارهای مرسوم قبیله و کشمکش سایر افراد قافله با سیلان و پدرش در جایگاه رئیس

قبیله، بستری از تضادها و بحران‌ها را ایجاد می‌کند. چالش‌هایی که در نهایت منجر به عزل رئیس قبیله، ازدواج سیلان با مولای تاجیک و تغییر در نوع زندگی لولی‌ها می‌شود.

۲-۲. تناظر در شخصیت و روایت

در بین شخصیت‌های محوری دو رمان کولی‌ها و لولی خنده‌فروش، با توجه به بُعد رئالیستی آن، از منظر جزئیات کنش‌های روایی، شخصیت‌پردازی و نوع روایت‌پردازی، تناظرهای دو یا چندگانه‌ای دیده می‌شود که حاکی از تأثیر و تأثر دو رمان از یکدیگر است. شخصیت ریحان در لولی خنده‌فروش و هیم‌پاشا در کولی‌ها، به عنوان شخصیت اصلی داستان، از منظر کنش‌های روایی و نوع پردازش شخصیت از هر حیث متناظرند. در تصویری که راوی از هیم‌پاشا و ریحان، در آغاز هر دو رمان به نمایش می‌گذارد، این دو شخصیت اصلی را در جایگاه رئیس یا سرّایل قبیله، بسیار مغرور و خودرأی ترسیم می‌کند:

«هیم‌پاشا از چادرش بیرون آمد و با نگاهی تحکم‌آمیز به آدم‌های سبزه‌روی قافله، خیره شد و به اوژ دستور داد: پیرمردها را صدا بزن. افراد قافله، سراپا گوش بودند و صدا از کسی در نمی‌آمد.» (استانکو، ۱۹۶۸: ۵). «او [ریحان] بیش از پنجاه سال داشت. اما قد بلند و هیكل ورزیده‌اش جوان‌تر نشان می‌داد. گوشه سبیل جو گندمی‌اش را مکید و غرید: ... او سرّایل بُنه بود. هنگام جمع کردن بُنه تندخو و بهانه‌جو می‌شد. (اکبر کرمانی نژاد، ۱۳۹۷: ۵-۶).

استانکو و کرمانی نژاد، هر دو در روایت داستانی خود، تصویری متناظر از هیم‌پاشا و ریحان در سیر تکاملی داستان، به نمایش می‌گذارند. به این ترتیب که در بخش میانی داستان، رئیس قبیله را در تقابل با انبوهی از مشکلات و چالش‌ها، به تصویر می‌کشند. چالش با ژاندارم‌ها، مقابله با هنجارشکنی‌های در تعارض با آداب و رسوم اجدادی و نگرانی نسبت به سرنوشت آینده افراد قبیله، مهم‌ترین دغدغه هر دو شخصیت است که به طور متناظر در هر دو رمان به نمایش درآمده است:

«قلب هیم پاشا با دیدن ژاندارم‌ها از نگرانی لبریز شد. او رئیس قافله و نگران سرنوشت افراد آن بود.» (استانکو، ۱۹۶۸: ۸). «ریحان بی‌قرارت‌تر از همه، کنار اجاقی نیمه خاموش ایستاده بود و نگاهش روی آدم‌های بُنه و دشت پس و پیش می‌شد و می‌گفت اگر از شون جدا بشم از گشنگی می‌میرند. (اکبر کرمانی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۶)

از دیگر ویژگی‌های تناظری که بیانگر چالش‌های پیش‌روی این دو شخصیت، در مقام رئیس قبیله است، اینکه هر دو در پایان داستان، با بی‌حرمتی، تعارض و تقابل آشکار افراد قبیله، مواجه می‌شوند و سرانجام از ریاست آن کناره‌گیری می‌کنند:

آدم‌های سبزه‌رو پیچ‌پیچ می‌کردند. باید هیم پاشا را کنار بگذاریم. همش تقصیر اوست که ما و بچه‌هامان اینجا تلف می‌شویم. قافله احتیاج به یک رئیس دیگر دارد... هیم پاشا رئیس قافله بود، اما قافله از دستش در رفته بود. به حرفش گوش نمی‌دادند. قوانین قدیمی آبا و اجدادی فراموش شده بود. (استانکو، ۱۹۶۸: ۴۵۲-۴۷۵). نیازو حرفش [ریحان] را قطع کرد و گفت: «تو و دخترات، آبروی عُربتا ر بردین... پیرمردی گفت: ریحان! تویم آدم بی‌خودی شدی... ریحان، سکوت را شکست و گفت: «پیر و خرفت شدم. دیگه هِش کی به هِش کی نیست. حرمت همه چی شکسته... من دیگه نمی‌تونم رئیس باشم.» (اکبر کرمانی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۲۸۸-۲۹۱).

هر دو نویسنده، متأثر از سبک واقع‌گرایی اجتماعی، تصویری متناظر از سینا، همسر هیم پاشا، و همه‌گل، همسر ریحان، ارائه می‌دهند. در توصیفی که راوی از این دو شخصیت ترسیم می‌کند، آنان را پیرزنانی کهنسال اما بسیار با درایت می‌بینیم. این دو پیرزن، در تمام چالش‌ها و خطراتی که سرآیل یا رئیس قبیله را تهدید می‌کند، او را همراهی می‌کنند:

«سینا، پیرزن با تجربه‌ای بود به هیم پاشا گفت: می‌خواهم نصیحتی به تو بکنم، هیم گفت: نصیحتم کن سینا حالا بیش از هر وقت دیگری به نصیحت تو احتیاج دارم.» (استانکو، ۱۹۶۸: ۲۶۶) «همه‌گل، پیرزنی چروکیده، اما زبر و زرنگ بود. می‌گفتند وقتی به عقد ریحان هفت هشت ساله درآمد، زنی کامل بود و ریحان را خودش بزرگ کرد.» (اکبر کرمانی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۱۰)

تأثیرگذاری بر سیر روایت داستانی، کنش‌های روایی متناظر و در نهایت سرنوشت نافرجام این دو شخصیت، تا حد زیادی مؤید تأثیر و تأثر دو نویسنده از یکدیگر است. اما

در باب تفاوت نوع شخصیت‌پردازی کرمانی‌نژاد، باید اذعان نمود که وی در توصیف دقیق ویژگی‌های ظاهری، توصیف جزئیات فضاها و داستانی و کنش‌های باورپذیر شخصیت‌ها، نسبت به استانکو، بهتر عمل کرده است. از دیگر شخصیت‌های متناظری که در ویژگی‌های رفتاری و اعمال خشونت‌زانه، همسان توصیف شده‌اند؛ صفاهون، همسر صولت در لولی خنده‌فروش و لندهور، همسر اوژدُزد، در رمان کولی‌هاست. این دو زوج نیز، با کنش‌هایی که از آنان در تقابل با سایر شخصیت‌ها، سرمی‌زند، تناظر شگفت‌انگیزی دارند. راوی هر دو رمان، صفاهون و لندهور را زنانی بسیار گستاخ، بی‌شرم و حیا، فحاش، پرخاشگر و بسیار ستیزه‌جو توصیف می‌کند. در معرفی و توصیف ستیزه‌جویی این شخصیت داستانی، نزدیک‌ترین همانندی را در شیوه و نوع شخصیت‌پردازی می‌بینیم:

لندهور ناگهان پرید و گیس یکی از زن‌ها را گرفت و او را به زمین کشید. دو زن دیگر با جیغ و هوار فرار کردند... لندهور خم شد پاهای اوژ را گرفت با یک حرکت او را از زمین بلند کرد و مثل چوب دستی شروع به چرخاندن کرد. هیم‌پاشا از جایش تکان نخورد. لندهور، اوژ را به هیم‌پاشا کوید و او به زمین افتاد. (استانکو، ۱۹۶۸: ۴۶۱)

راوی لولی خنده‌فروش نیز، در توصیف پرخاشگری و ستیزه‌جویی صفاهون، عیناً تصویری چون راوی کولی‌ها به مخاطب ارائه می‌دهد:

صفاهون جیغ گوش‌خراشی زد و زانوهایش را خم کرد. آرزو کرد زن علی غول مثل همه زن‌های غربت، زیر شلیته‌اش چیز دیگری نبوشیده باشد. پنجه‌اش را به وسط پاهای او برد و آلتش را از روی شلیته‌اش قاپید. زن علی غول، از ته دل جیغ زد و پستان او را ول کرد. صفاهون مثل قرقی آویزان گیس‌های بلند و بافته او شد و به زمینش انداخت. (اکبر کرمانی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۴۱)

همچنین در طی روایت داستان، صفاهون و لندهور در کنشی چالش‌برانگیز و برخلاف آداب و رسوم کولی‌ها، مدعی‌اند که ریحان و هیم‌پاشا، کفایت و شایستگی ریاست بر قافله را ندارند و این همسرشان، صولت و اوژ است که شایسته این مقام هستند: «[لندهور] می‌خواهند هیم‌پاشا را عوض کنند. قافله احتیاج به یک رئیس دیگر دارد و چه کسی شایسته‌تر از تو» (استانکو، ۱۹۶۸: ۴۵۰). در رمان لولی خنده‌فروش نیز، صفاهون با القا و

و سوسه همسرش صولت، مدعی است که او شایسته این مقام است: «صفاهون گفت: حالا وقتشه که ریحان بزنی کنار. مگر همیشه دلت نمی‌خواست س‌رایل بشی؟ خُب این گوی و این میدون. بتازون! ... کجات از او کمتره؟ ها؟ خودت بگو! قد و بالات؟ صدات؟ پولت؟ فرمون بده. مثل یه س‌رایل داد بزنی: راه بیفتین.» (اکبر کرمانی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۳۶-۲۶)

دو شخصیت اوژ و صولت - همسران این دو زن - نیز، از منظر گنش‌های روایی، با صفاتی چون فرومایگی، دزدی، حقارت و خواری و بی‌غیرتی، همسان توصیف شده‌اند:

لندهور به اوژ حمله کرد و تا می‌توانست او را زد. گفت: تن لَش بی‌غیرت همین من به همه نوجوان‌های قافله یاد داده‌ام که چه جوری با زن‌ها بخوابند. حالا خبرش به تو رسیده؟ بی‌غیرت! بدتر کیب بی‌قواره. (استانکو، ۱۹۶۸: ۴۶۳). صولت مثل گراز می‌خندید. پیرمردی که ریش سفید و بلندی داشت گفت: آبروریزی صولت، از کاری که سیلو کرده، بدتره! ما غُربتا تا حالا نه زنون فروخته بودیم و نه رو سرش شرط بسته بودیم. (اکبر کرمانی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۲۸۸)

اما در باب تمایز سبک شخصیت‌پردازی و نوع روایت‌پردازی کرمانی‌نژاد، باید اشاره نمود که تحول شخصیت‌ها در رمان او از نظر ویژگی‌های درونی و بیرونی، در بستری از فضا‌سازی‌های بومی و ملموس، شکل می‌گیرد. همچنین تحول شخصیت‌ها، متأثر از سبک زندگی عشیره‌ای آنان، بیشتر از نوع تحول بیرونی است؛ اما تحول شخصیت‌ها در رمان کولی‌ها، متأثر از فضای جنگ جهانی حاکم بر اروپا، بیشتر از نوع تحول درونی است.

شخصیت آریستون در کولی‌ها و مولای تاجیک در لولی خنده‌فروش، از دیگر دوگانه‌های متناظرند. این دو شخصیت، رقیب عشقی گوشو و چابکو و محبوب لیساندرا و سیلان واقع شده‌اند. رقیب عشقی عشاق واقع شدن، ویژگی متناظر و برجسته این دو شخصیت است. از دیگر شخصیت‌های متناظر این دو رمان، دو پیرزن کهنسال و فرتوت به نام آینه در لولی خنده‌فروش و فیالکا (Fialca) در رمان کولی‌ها، با ویژگی‌هایی چون جادوگری، درمان امراض ناشناخته، انجام کارهای شگفت و خارق‌العاده و قابله‌گری، تا حد زیادی متناظر با یکدیگرند و از این حیث قابل مقایسه‌اند:

«فیالکا، جادوگر و مامای پیرِ قافله، قیافه پیر و چروکیده‌اش را درهم کشید و اخم‌هایش توی هم رفت و گفت: خوشم نمی‌آید که تو کار من دخالت کنی.» (استانکو، ۱۹۶۸: ۵۶). «آینه، پیرترین و با تجربه‌ترین آدم بُنه بود. در هر کاری سررشته داشت، و به خوبی از عهده هر کاری بر می‌آمد. او طیب، ماما، مُرده شور و جادوگر بُنه بود. چنان لحن گزنده‌ای داشت که هیچ کس جرئت نمی‌کرد تا نزدیک پلاشش برود.» (اکبر کرمانی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۱۰۷)

تقابل و تعارض دو شخصیت لیساندرا (Lisandra) و گوشو (Goshu) در کولی‌ها و سیلان و چابکو در لولی خنده‌فروش، از دیگر دوگانه‌های متناظر این دو رمان است که مسئله تأثیر و تأثر را به ذهن متبادر می‌کند. هر دو نویسنده، در بازنمایی شخصیت سیلان و لیساندرا، سبکی کم و بیش همسان دارند. در این توصیف تناظری، لیساندرا و سیلان را زنانی بسیار زیبا، جوان، بلند بالا و برازنده‌ترین زن قبیله یا ایل می‌بینیم. هنجارشکنی، عصیان، زیر پا نهادن قوانین قبیله و بی‌اعتنایی به همسر، مهم‌ترین ویژگی‌های متناظر این دو شخصیت است. سیلان، نامزد و به تعبیری همسر پیش‌خوانده پسرعمویش چابکو، با وجود تعلق خاطر شدید او به سیلان، حاضر نیست به ازدواج با پسر عموی لال و کوچک‌تر از خودش تن در دهد و برخلاف خواسته پدر و مادر (ریحان و همه‌گل) و عمو و زن عمو (صولت و صفاهون)، به مردی تاجیک به نام مولا، دل می‌بندد.

دارم برابر همه‌تون می‌گم! مردای تاجیک، مردای غُربت! شما شاهد باشین. من، دختر ریحانم و همه می‌دونن حرف مفت نیست و ردخور نداره. چابکو! من خاک بر سرت می‌کنم. زنی برات نمی‌شم و دق مرگت می‌کنم. صفاهون، صولت! گفتم که فردا نگین نگفت. (اکبر کرمانی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۱۲۸)

این گونه هنجارشکنی‌های متعارض با آداب و رسوم لولی‌ها، به طور متناظر در توصیف شخصیت لیساندرا در رمان کولی‌های استانکو نیز دیده می‌شود. لیساندرا، همسر گوشو با وجود تعلق خاطر شدید گوشو نسبت به او، با نوعی تحقیر آشکار، به همسرش بی‌اعتنایی می‌کند و با مردی دیگر به نام آریستون (Ariston) در قبیله، ارتباط نامشروع دارد و بارها نسبت به گوشو ابراز تنفر می‌کند:

لیساندرا گفت: گوشو تو برای من مایه گرفتاری و دردسری. به خاطر تو نمی‌توانم کنار کسی که دوستش دارم، باشم. من بدون آریستون نمی‌توانم زندگی کنم. گوشو! این را توی کلهات فرو کن. اگر تو می‌مُردی من هم می‌توانستم با آریستون زندگی کنم. (استانکو، ۱۹۶۸: ۶۱)... لیساندرا گفت: گوشو این را توی کلهات فرو کن که من هیچ وقت تو را دوست نداشته‌ام حتی روزی که شوهرم شدی دوست نداشتم. (همان: ۱۲۱)

شخصیت داستانی گوشو و چابکو نیز از نظر اینکه از جانب همسر، مورد بی‌اعتنایی واقع می‌شوند، ویژگی‌های متناظری دارند. در تصویر متناظری که در هر دو رمان، از گوشو و چابکو ارائه شده است؛ آن دو را عاشق شیفته‌ای می‌بینیم که با وجود بی‌اعتنایی و تحقیر از جانب همسر، به او وابستگی شدید دارند:

«هیم پاشا گفت: آیا گوشو حاضر است لیساندرا را آزاد کند یا نه. گوشو جواب داد: نه هیم، من بدون لیساندرا نمی‌توانم زندگی کنم. نه هیم پاشا آزادش نمی‌کنم. مرده من هم او را آزاد نمی‌کند. من لیساندرا را از چشم‌هایم بیشتر دوست دارم.» (استانکو، ۱۹۶۸: ۱۱). «صفاهون با غیظ به شانه چابکو زد و گفت: مگر حرفای اون دختر عموی روسیاه شده نشفتی که خرش تیمار می‌کنی؟ چابکو گفت: چ چ چ چرا طوری نیست. اون همیشه از این ح ح ح حرفا م م م می‌زنه!» (اکبر کرمانی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۳۲)

تناظرهای دوگانه شخصیت‌ها، نوع شخصیت‌پردازی و کنش‌های روایی هر یک از آنان در دو رمان، فرضیه تأثیر و تأثر دو اثر را قوت می‌بخشد. اما از مهم‌ترین تفاوت‌ها و تمایزهای سبک روایت‌پردازی کرمانی‌نژاد در قیاس با استانکو، می‌توان به درونمایه پُرننگ رمانتیک، تصویرپردازی‌های بومی و ملموس، فلش‌بک‌های پی در پی و توصیف‌های عینی اشاره کرد؛ همچنین در قیاس با رمان کولی‌ها، روایت بخش اعظم رمان لولی خنده‌فروش، به تعبیر ژرار ژنت (Genette, 1980: 94)؛ از نوع گذشته‌نگر درونی است و این امر بر کشش و جذابیت آن افزوده است. ضمن اینکه رمان پانصد و چهل و یک صفحه‌ای کولی‌ها، سیر خطی ثابت و گاه ملال‌آوری را از آغاز تا پایان طی می‌کند؛ اما رمان چهارصد و پنج صفحه‌ای لولی خنده‌فروش، روایتی غیر خطی و ساختاری رفت و برگشتی به زمان حال و گذشته دارد که زمان پیوسته در آن تغییر می‌کند و مخاطب در

بخش دوم رمان، درمی‌یابد بخش اول داستان که ماجرای لولی‌ها و عشق و عاشقی سیلان در آن روایت شده، سراسر خاطرات دختر سیلان (مادر نویسنده)، پس از مرگ سیلان، به قلم نوهٔ اوست. به عبارت دیگر، *راوی لولی خنده‌فروش*، از نوع *راوی درون‌رویداد* و *راوی کولی‌ها* از نوع *برون‌رویداد* است. (تامس، ۱۴۰۰: ۸۰). از دیگر تفاوت‌های سبک روایت‌پردازی کرمانی‌نژاد، اینکه او در خلال روایت، از سبک جریان سیال ذهن بهره می‌گیرد؛ به این گونه که سیلان بعد از مرگش در حالی که هنوز جنازهٔ او در منزل است، گاه روایت ماجرای لولی‌ها و عشق و عاشقی خود با مولای تاجیک را به دست می‌گیرد و برای نوهٔ دختری‌اش روایت می‌کند و گاه دختر سیلان (مادر نویسنده)، از خاطرات مادرش روایت را پی می‌گیرد. به عبارت دیگر، رمان سه *راوی* دارد؛ سیلان که اینک در گذشته، دختر سیلان (مادر نویسنده) و نوهٔ سیلان (خود نویسنده).

۲-۳. تناظر در توصیف‌های آغازین

پاینده، در پژوهش خود با عنوان *گشودن رمان*، در باب شروع رمان و اهمیت صفحات آغازین آن، معتقد است که شروع هر رمان به ویژه صفحات آغازین آن، به مانند شروع یک فیلم، تا حد زیادی مقبولیت یا عدم مقبولیت آن را رقم می‌زند. او بر این باور است که همان‌گونه که در بسیاری از منظومه‌های حماسی یا غنایی فارسی، در ابیات آغازین، گاه به مضمون کلی منظومه، در قالب چند بیت، اشارهٔ مختصری به اصلِ ماوقع می‌شود؛ که اهل بلاغت، براعت استهلال می‌نامند؛ در رمان *صناعت‌مند* نیز با تأمل در سطور و صفحات آغازین، چنین تصویر براعت استهلال‌گونه‌ای دیده می‌شود. (پاینده، ۱۴۰۰: ۳۲۸-۳۲۹).

بر این اساس، در سطور و صفحات آغازین دو رمان مورد مطالعه، نوعی براعت استهلال دیده می‌شود. یعنی هر دو نویسنده، در قالبی موجز، به ماجرای کلی رمان، اشاره می‌کنند. در سطور آغازین رمان *کولی‌ها*، فضایی از آشوب و هیاهو و همه‌مهمهٔ کولی‌ها، جهت تدارک کوچ تصویر می‌شود که این فضای آشوب‌زده و پرتنش، در تناسب کامل با درون‌آشفته و افکار پریشان رئیس قبیله و مواجههٔ او با انواع چالش‌های آتی است:

آدم‌های سبزه‌رو که تا چند لحظه پیش روی بوريا دراز کشیده بودند، با شنیدن فرمان بزرگترشان، پیر و جوان از چادرها بیرون آمدند... ژاندارم‌ها گفتند: هیم پاشا بین دستور چیست. باید تا یکی دو ساعت دیگر آت و آشغال‌هایتان را جمع کنید و از اینجا بروید. در قلب رنج کشیده هیم‌پاشا، تشویش رخنه کرد... بعد از اینکه ژاندارم‌ها دور شدند؛ هیم‌پاشا گفت: چادرها را جمع کنیم. مصیبت بزرگی به سرمان آمد... پسرهای سبزه‌رو با عجله چارپایان را به ارابه‌ها بستند و آدم‌های سبزه‌رو، شتاب‌زده آت و آشغال‌های پخش و پلا شده را جمع کردند و در ارابه‌ها چیدند. (استانکو، ۱۹۶۸: ۱۱-۷)

در صفحات آغازین *رمان لولی خنده‌فروش* نیز، به مانند *رمان کولی‌ها*، تصویری از آشوب و هیاهوی قافله و بی‌قراری رئیس آن به نمایش درآمده است که اشاره‌ای مختصر دارد به ماجراهای چالش برانگیز و حوادث پرفراز و نشیب آتی آن:

هیاهوی وهمناک آدم‌هایی که بنه را جمع می‌کردند، دشت خواب‌زده را می‌ترساند. هر کی هر کی بود. بچه‌ها ترس‌زده و رموک، صدا به صدا داده بودند. زن‌ها، بی‌دلیل جیغ می‌زدند و این طرف و آن طرف می‌دویدند. مردها، بی‌قرار بودند و به هر چه سر راهشان قرار می‌گرفت، فحش می‌دادند. ریحان، بی‌قرارتر از همه، کنار اجاقی نیمه‌خاموش ایستاده بود. (کرمانی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۵)

در تشابه تناظری دو رمان، در صفحات آغازین همچنین اشاره موجزی به ماجرای مرگ آتی افراد قافله می‌شود. در *رمان لولی خنده‌فروش*، در صفحه دوم، عبارت «تیشه‌ای کنار جو مانده بود. [ریحان] آن‌را برداشت. تیزی لب‌اش را روی پوست ناخن امتحان کرد. تیز بود. چرخید و بر فرقی سری نشست و خون موج زد»؛ اشاره مختصری دارد به مرگ دلخراش ستاره، دختر ریحان و شکافته شدن سرش با تیشه، به دست خود او، به دلیل اینکه برخلاف آداب و رسوم قبیله، عاشق پسر خان تاجیک (غیر لولی) شده بود. ساختار موجزگونه این عبارت در صفحات آغازین به نحوی است که مخاطب با پیشروی سیر روایت، به تدریج این رخداد دلخراش را درمی‌یابد.

در *رمان کولی‌ها* نیز، در صفحه سوم عبارت «صدای غم‌انگیز ناقوس‌های بزرگ و کوچک، سکوت را در هم شکست. مرگ به مانند پرنده‌ای عظیم‌الجثه و نامرئی بر فراز

سیاه چادرها بال می‌کوفت» و عبارت پُربسامد «ژاندارم‌ها و شهرنشینان به هیم‌پاشا و افراد قافله‌اش طوری نگاه می‌کردند که گویی به عده‌ای مُرده نگاه می‌کردند.»؛ اشاره‌ای دارد به سرانجام مرگ محتوم بسیاری از افراد قبیله در پایان رمان؛ البته این عبارت به کرات در طول رمان نیز تکرار شده است. به طور کلی، تشابه رمان کولی‌ها و لولی‌خنده‌فروش در توصیف‌های آغازین از سه جنبه قابل ارزیابی است: ۱. توصیف فضای پُرهیاهو و آشفته‌گی قافله، در تناسب با تنش‌ها و معضلات پیش‌روی افراد آن ۲. توصیف بی‌قراری و تشویش رئیس قافله و تناسب خلجان درونی او با فضای آشفته قافله ۳. اشاره به مرگ آتی افراد قافله، در قالب جملات موجز و کلمات پُربسامد در آغاز و طول روایت.

۲-۴. تشابه در عنوان رمان

در باب دگردیسی دو واژه کولی و لولی در عنوان دو رمان، باید گفت واژه کولی، کوتاه شده کاولی و کابلی است که معرف مبدأ و خاستگاه آنان یعنی کابل و دره سند است؛ شکل دیگر آن، لوری یا لولی، به گروهی از نوازندگان هندی می‌گفتند که برای نوازندگی و سرگرمی در دوره ساسانیان، به دستور بهرام گور از هند به ایران کوچانده شدند. (افشار سیستانی، ۱۳۷۷: ۳۴). رومانی‌ها کولی‌ها را تسیگانی (Tsigani) یا سیتی (Sinti) می‌نامند که منسوب به سند، نام سرزمین و خاستگاه اصلی‌شان است. (ذکاء، ۱۳۳۷: ۵). بنابراین کولی، لولی، لوری، لوطی، لُری، کاولی، کابلی، کوسان، غربتی، پاپتی، زنگی، چنگی، خنیاگر و حرامی به گروهی از مهاجران دوره گرد گفته می‌شود که از هند و سند برخاسته و در سایر مناطق جهان پراکنده شده‌اند؛ و موسیقی و خوشباشی را به ارمغان آورده‌اند. (همان: ۲۰-۲۲). اما در بحث همسانی عنوان دو رمان باید گفت، گاه تشابهات و روابط دو اثر، به متن روایت داستانی محدود نمی‌شود؛ بلکه این شباهت‌ها گاهی در آستانه ورود به متن، جای خوش کرده‌اند. گویی نویسنده، با گزینش عامدانه عنوانی خاص، مخاطب را به مطالعه و مقایسه اثر خود با سایر آثار مشابه دعوت می‌کند.

ژرار ژنت، از نظریه پردازان شاخص حوزه روایت‌شناسی، پیرامون روابط چندگانه متون با یکدیگر (Transtextualite)، به پیرامتن‌هایی چون عناوین آثار ادبی اشاره می‌کند. او در پژوهش ارزنده خود، با عنوان *آستانه‌ها*، در باب روابط متون و بحث تأثیر و تأثر آثار ادبی از یکدیگر، متذکر می‌شود که عناوین متون ادبی، به منزله آستانه ورود به یک متن، نخستین نشانه برای ورود به بحث مقایسه و تأثیر و تأثر است. (Genette, 1997: 23). بنابراین، گزینش عامدانه نشانه لولی و کولی در عنوان دو رمان، در حقیقت نخستین آستانه ورود مخاطب به بحث زیبایی‌شناسی تأثیر و تأثر است. گزینش عنوان همسان لولی و کولی از سوی دو نویسنده، شاید نخستین نشانه‌ای باشد که ذهن مخاطب را به کشف همانندی‌ها و بحث زیبایی‌شناسی تأثیر، تشحید می‌کند.

۲-۵. فضاسازی و لحن در روایت داستانی

محققان حوزه روایت‌شناسی معتقدند که بازنمایی فضای داستان، باید همواره با موقعیت روایی مستتر آن مرتبط باشد. (یان، ۱۳۹۹: ۱۹۷). از این رو، گزینش هدفمند مکان و زمان یا فضاسازی داستانی، به پیشبرد پیرنگ، شخصیت‌سازی و القای درونمایه کمک شایانی می‌کند. (میرصادقی، ۱۳۸۰: ۴۵۵-۴۵۶). برخی نیز معتقدند که «فضاسازی داستانی، نشانه‌ای غیرمستقیم از احوال درونی شخصیت اصلی است.» (پاینده، ۱۳۹۷: ۴۳). از این رو، فضاسازی‌های داستانی، علاوه بر پیشبرد پیرنگ، به تبیین جهان‌بینی نویسنده و بیان مفاهیم ضمنی و تلویحی یا موقعیت روایی مستتر داستان، کمک شایانی می‌کند.

یکی از وجوه تناظری دو رمان مورد پژوهش، فضاسازی‌های همسان داستانی است. از توصیف‌های راوی در آغاز هر دو رمان درمی‌یابیم که زمان شروع روایت داستان، توأم شده با فصل کوچ قافله که مصادف با فصل تابستان و گرمای طاقت‌فرساست و مکان داستان، بیابان گرم و جانکاه است. گزینش این فضا، در تناسب کامل با احوال درونی و تشویش رئیس و افراد قافله است. اما تفاوتی که در فضاسازی دو رمان دیده می‌شود، اینکه

استانکو آگاهانه زمان پایان رمان را فصل زمستان و مکان رویدادها را غارهای بسیار تاریک و دهشتناک برمی‌گزیند. فصل زمستان در ضمیر ناخودآگاه ما انسان‌ها، کهن‌الگو یا آرکی تایپ مرگ و غار تاریک، کهن‌الگوی دخمه دهشتناک را به ذهن متبادر می‌کند؛ لذا این گونه فضاسازی‌ها، در تناسب کامل با مرگ افراد قافله در پایان رمان کولی‌ها است. در تعریفی دیگر، منظور از فضاسازی داستانی، فضایی است که به محض ورود به داستان آن را استشمام می‌کنیم؛ از این حیث، فضای مسلط بر هر دو رمان، فضای زندگی ایلی و کوچ‌نشینی، آوارگی، سرگشتگی، آشفتگی و تعصب‌های کینه‌توزانه است.

در بحث لحن در روایت داستانی، باید اذعان نمود که تمایز چشمگیری در سبک دو نویسنده دیده می‌شود؛ بدین گونه که استانکو با نقل روایت از زاویه دانای کل نامحدود، مجالی به شخصیت‌های داستانی نمی‌دهد تا هر یک از زبان خویش به گفتگو پردازند. لذا تفاوتی در نوع لحن آن‌ها دیده نمی‌شود؛ اما کرمانی نژاد با گزینش انواع راوی، اعم از اول شخص، دوم شخص و گاه دانای کل محدود، این مجال را به شخصیت‌های داستانی می‌دهد که متناسب با جایگاه و موقعیت خود به گفتگو پردازند. از این منظر، لحن جدی و قاطعانه رئیس قافله از لحن متواضعانه همسرش، یا لحن بریده و مقطع مقطع چابکو، نامزد لال سیلان در قیاس با لحن با صلابت و حاکی از اعتماد به نفس او، یا لحن رکیک و ستیزه‌جویانه صفاهون در قیاس با لحن مؤدبانه پیران قافله، از یکدیگر بسیار متمایز است.

۲-۶. تناظر در مضمون و درونمایه

منتقدان معتقدند که «تمرکز تطبیقی بر درونمایه‌ای واحد، می‌تواند ارزش تحلیل متون ادبی را مضاعف کند.» (کوش، ۱۳۹۸: ۱۶۰). از این منظر، نوعی تناظر در مضمون و درونمایه دو رمان دیده می‌شود. با توجه به بُعد رئالیستی دو اثر، می‌توان گفت درونمایه آن بازتابی از مسائل سیاسی و اجتماعی حاکم بر جامعه کولیان رومانی و ایران است. با وجود تمایزهای فرهنگی دو جامعه ایران و رومانی، ساختار اجتماعی و فرهنگی حاکم بر جوامع

کولیان در سراسر جهان، تا حدی یکسان است. با توجه به سرشت کولیان در سراسر جهان، و با وجود متأثر بودن از بافت سیاسی و اجتماعی جامعه میزبان، باز هم نوعی همگونی در رفتار اجتماعی آنان دیده می‌شود. ایرج افشار در پژوهش ارزنده خود در باب زندگی کولیان ایران و جهان، می‌نویسد: «کولیان دین، مذهب و زبان مردم کشورهای بی را دارند که در میان آن‌ها زندگی می‌کنند، اما در عین حال زبان، فرهنگ و آداب و رسوم خاص خود را با وجود پذیرش فرهنگ جوامع میزبان، حفظ کرده‌اند.» (افشار سیستانی، ۱۳۷۷: ۸۵) موضوعی که دیگر پژوهشگر حیطه زندگی و فرهنگ کولیان نیز به آن اشاره کرده است. (ذکاء، ۱۳۳۷: ۶-۷)؛ از این رو، در بازتاب جلوه‌های اجتماعی، فرهنگی، دینی، قومی و قبیله‌ای کولیان نوعی تناظر در روایت داستانی هر دو نویسنده دیده می‌شود. استانکو و کرمانی‌نژاد هر دو متأثر از فضای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه خود تصویری کم و بیش یکسان از اوضاع کولیان جامعه خود ارائه می‌دهند. در واقع درونمایه و مضمون دو رمان، با تأکید بر مسائلی چون دیگربودگی، تبعیض قومیتی و نژادی، تحقیرشدگی، فقر و فرودستی و سرگشتگی کولیان پی‌ریزی شده است؛ اما هر دو نویسنده، ضمن طرح این مسائل، به زندگی‌های ساده و بی‌آلایش و عشق‌ورزی‌های بی‌پیرایه کولیان نیز پرداخته‌اند.

۲-۷. بازتاب جلوه‌های رئالیسم سوسیالیستی در دو رمان

مکتب رئالیسم سوسیالیستی در عرصه ادبیات و هنر، براساس آرای کارل مارکس (Karl Heinrich Marx)، فردریش انگلس (Friedrich Engels)، و متأثر از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ روسیه شکل گرفت. این جنبش کارگری، ادبیات را ابزاری برای پیشبرد اهداف مارکسیستی تعریف می‌کرد. (سیدحسینی، ۱۳۸۱: ج ۱، ۳۴۲) چنانکه ماکسیم گورکی، نویسنده شاخص مکتب رئالیسم سوسیالیستی، ترسیم افکار و آرمان‌های انسانی را وظیفه

ادبیات می‌دانست. (گورکی، ۱۳۴۷: ۶۲) یا گئورگ لوکاچ معتقد بود همه اندیشه‌ها و دیدگاه‌های فردی انسان، با زندگی اجتماعی و سیاست‌های آن پیوندی ناگسستگی دارند. (لوکاچ، ۱۳۸۴: ۱۹). از این رو، اصول رئالیسم سوسیالیستی با تأکید بر مولفه‌هایی چون انعکاس واقع‌گرایی، توجه به انسان‌گرایی، تصویر زندگی طبقه فرودست و فقیر، ترسیم آشفتگی و تحقیر انسان‌ها، بیان بی‌عدالتی‌ها و تلاش در جهت رهایی از بند رنج و غم، شکل گرفت. در حقیقت، رئالیسم سوسیالیستی، ریشه‌های خود را در مکتب رئالیسم جستجو می‌کند و با اصالت دادن به روایت واقعیت، مرکزیت توجه خود را به زندگی مردمان فرودست و بیان مشکلات طبقاتی آنان معطوف می‌کند. از این منظر، رئالیسم سوسیالیستی، آثار ادبی را محصول شرایط اجتماعی خاص خود می‌داند.

با توجه به سبک رئالیسم سوسیالیستی (واقع‌گرایی اجتماعی) دو نویسنده در آثارشان، پرداختن به طبقه فرودست، ترسیم زندگی حقارت‌بار و تبعیض نژادی کولی‌ها، در کانون روایت هر دو رمان بسیار بر آن تأکید شده است. گایا تری اسپواک و هومی بابا، در بحث فرادست و دیگری فرودست، عنوان می‌کنند که مؤلفه‌هایی چون قدرت، نژاد، زبان و جنسیت در تعیین جایگاه فرادست یا فرودست تأثیرگذارند. (Sawant, 2015:74). این طرز تلقی که کولی‌ها از نگاه جوامع غیرکولی فرودست‌ترند، از همین نگرش ناشی می‌شود. در هر دو رمان، این نگرش فرادست به فرودست و تبعیض قومیتی مصادیق فراوانی دارد. در رمان کولی‌ها، رفتار توهین‌آمیز ژاندارم‌ها با کولیان، یکی از مصادیق تبعیض نژادی و نگاه حاکی از نگرش فرادست به فرودست است که به طور متناظر روایت شده است:

قیافه ژاندارم درهم شد. گفت: یکی از شما زد به چاک؟ هیم پاشا گفت: کسی فرار نکرده. ژاندارم گفت: پس چه کارش کردید؟ حتماً خوردید. هیم گفت: نه آقا ما آدم‌خور نیستیم. ژاندارم گفت: می‌دانم. همین یک کارتان مانده که آدم هم بخورید. (استانکو، ۱۹۶۸: ۷۴)

نمونه این گونه رفتارهای نژادپرستانه را به کرات در هر دو رمان می‌بینیم. در رمان *لولی خنده‌فروش* نیز، در صحنه‌ای همسان، شاهد رفتار تحقیرآمیز رئیس پاسگاه و مأموران نظامی با لولیان هستیم که نشان از گفتمان تبعیض‌آمیز غیرلولی نسبت به لولی است:

رئیس پاسگاه ریش بلند ریحان را گرفت و داد زد: «برا من تکلیف معین می‌کنی پیر سگ؟»... رئیس پاسگاه بی‌حوصله گفت: «خفه شو! اگر تا به دقیقه دیگه، گورتونو گم نکنی، دستور می‌دم مثل سگ سقطون کنی!»... رئیس، افندی را پس زد. به طرف سبزه‌زار رفت و داد زد: ماچه سگ! منو از چی می‌ترسونی؟ سیلی محکمی به گوشش زد.» (کرمانی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۱۶۱)

نمونه این گونه برخوردهای تبعیض‌آمیز، در دو رمان مصداق‌های زیادی دارد. نگاهی که لولی‌ها را «دیگری فرودست» و «عُربتی» می‌پندارد. این نگاه تبعیض‌آمیز به آن‌ها، جا و مکان نمی‌شناسد، لولی در هر کشوری که باشد، «عُربتی» و «دیگری» محسوب می‌شود.

«هیچ‌گاه شهرنشین‌ها با ترجم به قافله آدم‌های سبزه‌رو [کولی‌ها] نگاه نکرده بودند. گاه با ریشخند به آن‌ها نگاه می‌کردند. شهری‌ها به قافله‌ها و فال‌بین‌ها طوری نگاه می‌کردند که انگاری به مشتی مُرده نگاه می‌کنند. مشتی مُرده.» (استانکو، ۱۹۶۸: ۱۰۷)

به‌طور کلی، استانکو و کرمانی‌نژاد هر دو متأثر از سبک واقع‌گرایی اجتماعی و اوضاع سیاسی-اجتماعی دوره خود، به‌طور متناظر، تصویری واقعی از فقر و تهیدستی، تبعیض قومیتی و نژادی و زندگی فرودستانه کولی‌ها را ترسیم کرده‌اند. همچنین دیگر موضوع کانونی هر دو روایت که متأثر از واقعیت‌های زندگی اجتماعی کولیان، به آن پرداخته شده، موضوع مهاجرت و آوارگی کولیان است. این دو رمان، روایت آوارگی و سرگذشتگی مردمانی است که از آنان با عنوان عُربتی و لولی نام می‌برند. عنوان عُربتی برای کولی‌ها، خود حکایت دردناک عُربت و بیگانگی و «دیگر بودگی» آنان در میان شهرنشینان است. در روایت متناظری که در دو رمان از آوارگی کولی‌ها ارائه می‌شود، با دو نوع مهاجرت متمایز مواجه می‌شویم. در رمان *کولی‌ها*، مهاجرت و آوارگی، متأثر از شرایط خاص جنگ جهانی در اروپا؛ و در رمان *لولی خنده‌فروش*، متأثر از شرایط خاص

اقلیمی و جبر زندگی کوچ‌نشینی متناسب با تغییر فصول سال است؛ اما نتایج این مهاجرت و آوارگی، به طور متناظر در دو داستان به گونه‌ی خشم‌درون‌ریز شده، کج‌خُلقی و عصبانیت، ناهنجاری‌های اخلاقی، هیجان‌های زودگذر، تعصب‌های کینه‌توزانه و بسیاری از معضلات اجتماعی دیگر، نمود یافته است. با این وجود، «زندگی آن‌ها ساده و خشن و به دور از ماجرا گذشته، مثل دریا وحشی و مثل نسیم آزاد زیسته‌اند.» (زرین کوب، ۱۳۸۴: ۴۷۴).

۳. نتیجه‌گیری

بررسی تأثیر و تأثر رمان کولی‌ها و لولی خنده‌فروش، از منظر نظریه‌ی زیبایی‌شناسی تأثیر، نشان می‌دهد که استانکو و کرمانی‌نژاد هر دو متأثر از سبک واقع‌گرایی اجتماعی، در بازتاب جلوه‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جامعه کولیان، تصویری واقعی از فقر و فرودستی، تبعیض قومیتی و نژادی، آوارگی و سرگشتگی و بی‌عدالتی حاکم بر زندگی کولیان را ترسیم کرده‌اند. به عبارت دیگر، گفتمان غالب و مسلط بر کانون روایت هر دو رمان، گفتمان دیگر بودگی کولیان و تبعیض قومیتی است. همچنین تناظر در شخصیت و شخصیت‌پردازی، تناظر در پیرنگ و روایت‌پردازی، تناظر در فضاسازی‌های داستانی، تشابه در مقدمه‌چینی و توصیف‌های آغازین، تناظر در بن‌مایه پُرننگ آوارگی و تبعیض نژادی، تناظر در توصیف فقر و فرودستی کولیان، از مهم‌ترین نشانه‌های تأثیر و تأثر دو رمان از یکدیگر است. با وجود این نشانه‌ها و مؤلفه‌های مشترک محتوایی و فرمی و تقدم زمانی استانکو، می‌توان احتمال داد که کرمانی‌نژاد از استانکو به عنوان یک نویسنده پیشرو و صاحب‌سبک در داستان‌پردازی، تأثیر پذیرفته است؛ اما کشف این گونه روابط بینامتنی در پرتو نظریه‌ی زیبایی‌شناسی تأثیر و رویکرد ارزش‌گرایانه متن متأثر، بیانگر خلاقیت‌های خاص کرمانی‌نژاد در روایت‌پردازی است؛ نخست اینکه کرمانی‌نژاد در ارائه داستان خود، رویکردی متفاوت از استانکو در پیش گرفته است؛ به این گونه که استانکو کولی‌ها و آوارگی آن‌ها را بیشتر از منظر قربانیان جنگ جهانی به مخاطب معرفی می‌کند و بن‌مایه رمانتیک اثرش در پس‌زمینه روایت در محاق مانده است؛ اما کرمانی‌نژاد، زندگی کولی‌ها

را با رنگ‌مایه‌ای از عشق‌های بی‌آلایش به تصویر می‌کشد و بن‌مایهٔ رمانتیک داستان‌ش در پیش‌زمینهٔ روایت می‌درخشد. همچنین بهره‌گیری از انواع راوی در رمان لولی خنده‌فروش در قیاس با به کارگیری یکنواخت راوی دانای کل در رمان کولی‌ها، فضاسازی‌های داستانی ملموس، بهره‌گیری از شیوهٔ گذشته‌نگر درونی، بهره‌گیری از سبک جریان سیال ذهن در بخش‌هایی از روایت و ساختار دو بخشی رمان، از دیگر وجوه خلاقیت کرمانی‌نژاد در نقل روایت است.

منابع

الف. منابع فارسی

- آقاپور، فرزانه. (۱۴۰۰). «خشونت در جهان متنی رمان لولی خنده‌فروش»، دو فصلنامهٔ **روایت‌شناسی**، ۵، ش ۱۰، صص ۵۱-۸۲.
- افشار سیستانی، ایرج. (۱۳۷۷). **کولی‌ها**. پژوهشی در زمینهٔ زندگی کولیان ایران و جهان، تهران: روزنه.
- اکبر کرمانی‌نژاد، علی. (۱۳۹۷). **لولی خنده‌فروش**. تهران: کافل.
- انوشیروانی، علی‌رضا. (۱۳۸۹). «ضرورت ادبیات تطبیقی در ایران». **ادبیات تطبیقی** (ویژه‌نامهٔ فرهنگستان). ۱، ش ۱، صص ۶-۳۸.
- انوشیروانی، علی‌رضا. (۱۳۹۸). «ناسامانگی ادبیات تطبیقی در ایران». **ادبیات پارسی معاصر**. ۹، ش ۱، صص ۸۱-۱۱۲.
- استانکو، زاهاریا. (۱۹۴۸). **پابره‌نه‌ها**. ترجمهٔ احمد شاملو. تهران: نگاه.
- استانکو، زاهاریا. (۱۹۶۸). **کولی‌ها**. ترجمهٔ محمدعلی صوتی. تهران: نقره.
- بهبهانی، سیمین. (۱۳۷۳). **کولی، نامه، عشق**. تهران: چشمه.
- پاینده، حسین. (۱۳۹۷). **نظریه و نقد ادبی**. ۲، ج، تهران: سمت.
- پاینده، حسین. (۱۴۰۰). **گشودن رمان**. چاپ پنجم. تهران: مروارید.
- پوشکین، الکساندر سرگه‌ویچ. (۱۸۲۴). «کولی‌ها» در **اشعار و داستان‌هایی از پوشکین**، ترجمهٔ صادق سرابی، تهران: پیک فرهنگ.
- تامس، برانون. (۱۴۰۰). **روایت: مفاهیم بنیادی و روش‌های تحلیل**، ترجمهٔ حسین پاینده، تهران: مروارید.

- حدیدی، جواد. (۱۳۷۳). *از سعدی تا آراگون* (تأثیر ادبیات فارسی در ادبیات فرانسه). تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- خطیبی، ابوالفضل. (۱۳۹۷). «کولی در ادبیات فارسی»، فصلنامه *جستارهای نوین ادبی*، دوره ۵۱، ش ۲۰۰، صص ۹۱-۱۱۶.
- ذکاء، یحیی. (۱۳۳۷). *کولی و زندگی او*، تهران: هنرهای زیبا
- روانی پور، منیرو. (۱۳۷۸). *کولی کنار آتش*. تهران: نشر مرکز.
- زرین کوب، عبدالحسین. (۱۳۸۴). «لولیان» در: *نه شرقی، نه غربی، انسانی*. چاپ پنجم. تهران: امیرکبیر. صص ۴۷۴-۴۸۳.
- سیدحسینی، رضا. (۱۳۸۱). *مکتب‌های ادبی*، دو جلد. چاپ دوازدهم. تهران: نگاه.
- صادقی، علی اشرف. (۱۳۶۸). «لولی و مغ». *نشر دانش*. س ۹، ش ۵، صص ۲۸-۳۳.
- کوش، سلینا. (۱۳۹۸). *اصول و مبانی تحلیل متون ادبی*. ترجمه حسین پاینده. چ سوم. تهران: مروارید.
- گورکی، ماکسیم. (۱۳۴۷). *ادبیات از نظر ماکسیم گورکی*. ترجمه ابوتراب باقرزاده. تهران: نشر روز.
- گارسیا مارکز، گابریل. (۱۹۶۷). *صد سال تنهایی*. ترجمه بهمن فرزانه. تهران: آرش.
- لوکاج، گنورگ. (۱۳۸۴). *پژوهشی در رئالیسم اروپایی*. ترجمه اکبر افسری. چاپ دوم. تهران: علمی و فرهنگی.
- مظفری، مژگان. (۱۳۸۸). *کولی*. تهران: پرسمان.
- میرصادقی، جمال. (۱۳۹۴). *ادبیات داستانی*. تهران: سخن.
- میرصادقی، جمال. (۱۳۸۰). *عناصر داستان*. چاپ چهارم. تهران: سخن.
- همرنگ، ناصر. (۱۳۸۳). *شب کولی هست*. تهران: پازینه.
- هوگو، ویکتورماری. (۱۸۳۱). *گوژپشت نتردام*. ترجمه سینا عباسی. تهران: حقوقی.
- یان، مانفرد. (۱۳۹۹). *روایت‌شناسی*. راهنمای خواننده به نظریه روایت. ترجمه ابوالفضل حرّی. تهران: علمی و فرهنگی.
- یونسی، ابراهیم. (۱۳۷۹). *کج کلاه و کولی*. تهران: پانید

ب. منابع لاتین

- Aldridge, A. (1969). *Comparative literature: Matter and method*. Vol. 10. Urbana: University of Illinois Press.

- Genette, G. (1997). *Seuils*, Paris: Éditions du Seuil. 1987. Trans. by Jane E. Lewin as Paratexts: Thresholds of Interpretation. Cambridge: Cambridge UP.
- Genette, G. (1980). *Narrative Discourse. An essay in method*. trans. Jane E. Lewin, Cornell University Press, Ithaca New York.
- Gii lle, C. (1))) "The Aesthetic of Influence," in: idem, *Literature as System: Essays Toward the Theory of Literary History*, Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- Guillen, C. (1993) *The Challenge of Comparative Literature* (Harvard Studies in Comparative Literature) Paperback – January.
- Remak, H. (1961). Comparative Literature, Its Definition and Function. In: Stallknecht, N.P. and Frenz H. Eds., *Comparative Literature: Method and Perspective*, Southern Illinois University Press, Carbondale, 3.
- Sawant, D. G. (2015). *Perspectives on Postcolonial Theory: Said, Spivak and Bhabha*. Indian: ResearchGate.
- __ llkk, R. (5555) mmmattt ive ii teratr T Tddy)" *Comparative Literature* 17, no. 4: 325–37. <https://doi.org/10.2307/1770091>.

References

- Afshar Sistani, I. (1998). *Gypsies: A research on the life of the Gypsies of Iran and the world*, Tehran: Rozaneh. [in Persian]
- Aldridge, A. (1969). *Comparative literature: Matter and method*. Vol. 10. Urbana: University of Illinois Press. [in English]
- Aghapour, F. (2021). "Violence in the textual world of The Laugh Seller Gypsy", *Narratology Quarterly*, Vol. 5, No. 10: 51-82. [in Persian]
- Anoushirvani, A. (2018). "Irregularity of comparative literature in Iran". *Contemporary Persian literature*. 9, Vol. 1: 81-112. [in Persian]
- Anoushirvani, A. (2010). "Necessity of comparative literature in Iran". *Comparative Literature* (the specialty of Farhangistan). 1, n. 1: 6-38. [in Persian]
- Behbahani, S. (1994). *Gypsy, letter, love*. Tehran: Cheshmeh. [in Persian]
- Garcia Marquez, G. (1967). *One Hundred Years of Solitude*. Trans. Bahman Farzaneh. Tehran: Arash. [in Persian]
- Genette, G. (1997). *Seuils*, Paris: Éditions du Seuil. 1987. Trans. by Jane E. Lewin as Paratexts: Thresholds of Interpretation. Cambridge: Cambridge UP. [in English]

- Genette, G. (1980). *Narrative Discourse. An essay in method*. trans. Jane E. Lewin, Cornell University Press, Ithaca New York. [in English]
- Gorky, M. (1968). *Literature according to Maxim Gorky*. Trans. Abu Torab Bagherzadeh. Tehran: Rooz. [in Persian]
- Guillen, C. (1993) *The Challenge of Comparative Literature* (Harvard Studies in Comparative Literature) Paperback – January. [in English]
- Hadidi, J. (1994). *From Saadi to Aragon (the influence of Persian literature on French literature)*. Tehran: Academic Publishing Center. [in Persian]
- Hamrang, N. (2003). *Night of Drunk Gypsy*. Tehran: Pazineh. [in Persian]
- Hugo, V. M. (1831). *The Hunchback of Notre Dame*. Trans. Sina Abbasi. Tehran: Hoghoughi. [in Persian]
- Jahn, M. (2019). *Narrative Science. A reader's guide to narrative theory*. Trans. Abulfazl Horri. Tehran: Elmi-Farhangi. [in Persian]
- Kermaninejad, A. (2017). *The Laugh Seller Gypsy*, Tehran: Kafel. [in Persian]
- Khatibi, A. (2017). "Gypsy in Persian literature", *New Literary Essays Quarterly*, Vol. 51, No. 200: 91-116. [in Persian]
- Kosh, S. (2018). *The Principles and Basics of Analyzing Literary Texts*. Trans. Hossein Payandeh. 3rd edition. Tehran: Morvarid. [in Persian]
- Lukacs, G. (2005). *A Study in European Realism*. Trans. Akbar Afsari. 2nd edition. Tehran: Elmi-Farhangi. [in Persian]
- Mirsadeghi, J. (2014). *Fiction*. Tehran: Sokhan. [in Persian]
- Mirsadeghi, J. (2001). *Elements of Story*. fourth edition. Tehran: Sokhan. [in Persian]
- Mozafari, M. (2009). *Gypsy*. Tehran: Porseman. [in Persian]
- Payandeh, H. (2017). *Theory and Literary Criticism*. Vol. 2, Tehran: Samt. [in Persian]
- Payandeh, H. (2021). *Opening the Novel*. Fifth Edition. Tehran: Morvarid. [in Persian]
- Pushkin, A. S. (1824). "Gypsies" in *Pushkin's Poems and Stories*, trans. Sadegh Sarabi, Tehran: Peyke Farhang. [in Persian]
- Ravanipour, M. (1999). *Gypsy by the Fire*. Tehran: Nashre-Markaz. [in Persian]
- Remak, H. (1961). Comparative Literature, Its Definition and Function. In: Stallknecht, N.P. and Frenz H. Eds., *Comparative Literature: Method and Perspective*, Southern Illinois University Press, Carbondale, 3. [in English]
- Sadeghi, A. (1989). "Loli and Mug". *Danesh*. 9, No. 5: 28-33. [in Persian]

- Sawant, D. G. (2015). *Perspectives on Postcolonial Theory*: Said, Spivak and Bhabha. Indian: ResearchGate. [in English]
- Seyed Hosseini, R. (2002). *Literary Schools*, two volumes. 12th edition, Tehran: Negah. [in Persian]
- Stancu, Z. (1948). *Barefoots*, Trans. Ahmad Shamlou. Tehran: Negah. [in Persian]
- Stancu, Z. (1968). *The Gypsy Tribe*, Trans. Mohammad Ali Souti. Tehran: Noghreh. [in Persian]
- Thomas, B. (2021). *Narration: Basic Concepts and Methods of Analysis*, trans. Hossein Payandeh, Tehran: Marvarid. [in Persian]
- Lee, R. (1988). *Comparative Literature* 17, no. 4: 325–37. <https://doi.org/10.2307/1770091>. [in English]
- Yonsei, E. (2000). *Kaj-Kolah and Gypsy*. Tehran: Paniz. [in Persian]
- Zoka, Y. (1958). *Gypsy and her Life*, Tehran: Fine Arts. [in Persian]
- Zarinkoub, A. H. (2005). "Lulian" in: *neither east, nor west, human*. Fifth Edition. Tehran: Amir Kabir, 474-483. [in Persian]

